

تحلیل ادراک جامعه محلی از بازساخت کالبدی - فضایی اجرای طرح هادی در دهستان رشتخوار

خدیدجه صادقی*، مهرشاد طولابی نژاد**

تاریخ دریافت مقاله:

۱۳۹۸/۰۱/۰۸

تاریخ پذیرش مقاله:

۱۳۹۸/۰۳/۳۰

چکیده

با گذشت بیش از چند دهه از اجرای طرح‌های هادی روستایی کشور و صرف هزینه‌های زیاد در مراحل مختلف تهیه و اجرای طرح‌ها، هنوز شاهد عدم توسعه مناسب فضا و کالبد سکونتگاه‌های روستایی هستیم. ارزیابی طرح‌های هادی در مراحل مختلف از جمله راهکارهای مهم برای رفع نواقص این طرح‌ها و تقویت آن‌ها می‌باشد. در پژوهش حاضر به تحلیل ادراک جامعه محلی از بازساخت کالبدی - فضایی اجرای طرح هادی در دهستان رشتخوار پرداخته شد. تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و روش انجام آن، توصیفی - تحلیلی است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه و مصاحبه بوده است. جامعه آماری ۱۲ روستای دهستان رشتخوار می‌باشد (N=۳۱۹۲) که طرح هادی در آن‌ها اجرا شده است. ۳۴۲ نمونه به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های رتبه‌ای فریدمن و آزمون رتبه‌ای هم‌انباشتگی نامحدود اکتشافی (روش جوهانسن) استفاده شد. نتایج تحقیق نشان داد که عملکرد طرح‌های هادی بر بازساخت فضای - کالبدی در سکونتگاه‌های روستایی در حدی پایینی ارزیابی شده و اجرای طرح‌های هادی نتوانسته بر توسعه مناسب کالبدی - فضایی روستاهای منطقه مؤثر واقع شود. مردم محلی فقط از عملکرد طرح‌های هادی در زمینه بهبود دو شاخص کیفیت مسکن و توسعه شبکه معابر روستا رضایت داشته‌اند. این در حالی است که برای افزایش عملکرد طرح‌های هادی در بازساخت فضای - کالبدی روستاها لازم است که همه شاخص‌ها مورد توجه قرار گیرند. از نظر مقایسه عملکرد طرح‌های هادی در روستاهای منطقه نتایج نشان داد که روستاهایی که دارای تپ دشتی بوده‌اند عملکرد موفق‌تری داشته و اجرای طرح‌های هادی در این روستاها تأثیر مطلوب‌تری بر بازساخت فضای - کالبدی روستاهای منطقه داشته است. در راستای یافته‌های تحقیق و برای افزایش کارایی طرح‌های هادی پیشنهادهایی ارائه شد.

کلمات کلیدی: طرح هادی، بازساخت فضای - کالبدی، توسعه روستایی، شهرستان رشتخوار.

* دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه سیستان و بلوچستان.

** دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه سیستان و بلوچستان. Mehrshad_t65@yahoo.com

مقدمه

ارزیابی در لغت به معنای ارزش یک چیز است (شماعی و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۶). در تعریف مفهومی عبارت است از فرایند شناخت اهمیت یا ارزش گذاری فعالیت‌هایی که در زمینه برنامه‌های توسعه یا مشی معین انجام می‌شود (سعیدی، ۱۳۸۷: ۳۵). ممکن است هدف از ارزیابی بررسی وضع موجود، گذشته و آینده، بررسی نتایج یک طرح، برنامه و یا سیاست مشخص باشد. از نظر زمانی، ارزیابی به ارزیابی قبل از اجرا، ارزیابی در حین اجرا و در نهایت ارزیابی بعد از اجرای طرح تقسیم می‌شود (کیاکجوری، ۱۳۶۶: ۵۲). یکی از عوامل کندی توسعه در ایران، ضعف برنامه‌ریزی‌های توسعه روستایی به عنوان یکی از زمینه‌های بنیادی توسعه ملی است. (شماعی و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۶) با اینکه برنامه‌ریزی توسعه روستایی به عنوان راهبردی برای بهبود شرایط زندگی (Meijerink and Pim, 2007: 47) و مهم‌ترین راه‌حل برای مشکلات روستاییان (Jun and Xiang, 2011: 1530) و از اهداف اساسی برنامه‌های توسعه اکثر کشورها است (Fitri Amir, 2015: 118)، تأکید بیشتر محققان بر این است که در برنامه‌ریزی روستایی اگر دولت‌ها دخالت مدبرانه‌ای داشته باشند، تهیه، تنظیم و اجرای آن به شکل مطلوبی انجام خواهد گرفت. از جمله طرح‌های انجام شده در ایران که به منظور توسعه روستایی در دستور کار قرار گرفته، طرح‌های هادی می‌باشد (توکلی و زلانسری، ۱۳۹۵: ۱۴۱). طرح هادی، طرحی است که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، میزان و مکان تجهیزات و نیازهای عمومی روستایی را حسب مورد در قالب مصوبات طرح‌های ساماندهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی یا طرح‌های جامع ناحیه‌ای تعیین می‌نماید (عزیزی دمیرچلو و

همکاران، ۱۳۹۵: ۷۹). این طرح به عنوان یک متغیر بیرونی، وارد سیستم روستا می‌شود و بر ساختارهای فیزیکی - کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی روستا اثر می‌گذارد. طرح هادی با مبنای تغییر و تحول در ساختار فیزیکی - کالبدی بخشی از فرایند توسعه روستایی به شمار می‌رود، زیرا خطوط اصلی این طرح‌ها در قالب تغییرات کالبدی خلاصه می‌گردد (اصلانی، ۱۳۷۸: ۲۲۳). در این زمینه توجه به این نکته ضروری است که بسیاری از طرح‌ها و پروژه‌های توسعه روستایی به مرحله ارزیابی نمی‌رسند (برزو و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۵۴). از سوی دیگر برای دستیابی به نظام خدمات‌رسانی کارآمد در سطح تمامی نقاط روستایی بر رسیدن به نظام سلسله‌مراتب نواحی روستایی تأکید می‌شود (جمعه‌پور، ۱۳۸۴: ۱۵۸). اهمیت طرح‌های هادی ایجاب می‌کند تا نگرشی عمیق و همه‌جانبه پشتوانه اقدامات اجرایی گردد. حال با توجه با گذشت چند دهه از اجرای طرح‌های هادی به عنوان فراگیرترین مداخله سازمان یافته در محیط کالبدی روستاها، باید به این سؤال پاسخ داده شود که در راستای بازساخت فضایی - کالبدی سکونتگاه‌های روستایی چه قدر از اهداف پیش‌بینی شده در این طرح‌ها به تحقق پیوسته است؟ با ارزیابی این طرح‌ها می‌توان به شناخت نقاط ضعف و قوت آن‌ها پرداخته و از نتایج آن در برنامه‌ریزی آینده مدد گرفت. طبق آمار بنیاد مسکن و اداره شهرسازی استان خراسان رضوی تاکنون در این استان ۲۵۹۶ طرح هادی تهیه شده و از این تعداد ۹۸۲ طرح به اجرا درآمده است. در دهستان رشتخوار نیز ۲۰ طرح هادی تهیه شده که از این تعداد، ۱۲ طرح به اجرا درآمده است. با توجه به این که امروزه طرح هادی مهم‌ترین ابزار مدیریت و بازساخت کالبدی - فضایی در روستاها است، انجام پژوهش‌هایی در زمینه ارزیابی اثر

281). راهبرد مراکز رشد روستایی، راهبرد برنامه‌ریزی مراکز روستایی، راهبرد کارکردهای شهری در توسعه روستایی، از مهم‌ترین راهبردهای ارائه شده در این زمینه است (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۶). برنامه‌ریزی توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی نیز از جمله مهم‌ترین این برنامه‌ها می‌باشند که توسعه پایدار روستایی اساس فعالیت‌های آن می‌باشد (Shucksmith, 2000: 209). در واقع برنامه‌ریزی کالبدی فرایندی برای توسعه فیزیکی یک شهر یا روستا در قالب یک پیشنهاد به صورت طرح سه‌بعدی است که به ساماندهی کاربری زمین، مکانیابی و طراحی ساختمان‌ها، خیابان‌ها، خدمات حمل و نقل، مسیرهای خدماتی و فضاهای باز می‌پردازد (سعیدی و امینی، ۱۳۸۹: ۴۲). برنامه‌ریزی کالبدی عمدتاً با مباحث آمایش سرزمین و برنامه‌ریزی فضایی آمیخته است. مفهوم کنونی برنامه‌ریزی توسعه کالبدی بر تعامل عناصر چهارگانه فرم به عنوان تجدیدکننده فضا، فعالیت به معنای کارکردهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی انسان، فضا به عنوان محل و مکان وقوع فعالیت و انسان به عنوان عامل روح‌دهنده به فضا و فعالیت است (صادقی، ۱۳۹۲: ۵۶). برنامه‌ریزی توسعه کالبدی شامل سیاست‌های راهبردی و مؤلفه‌های بنیادی زیر است:

- ۱- بعد محیطی: تأکید آن بر حفظ و بهبود دارایی‌های طبیعی است.
- ۲- بعد اجتماعی: توسعه کالبدی پاسخی به تسهیل دسترسی‌ها به منظور ایجاد جوامع سالم و متکی به خود است.
- ۳- بعد اقتصادی: برهمیاری فعالانه در جهت ایجاد ثروت و دارایی‌های منطقه‌ای و محلی، حمایت از فعالیت‌های اقتصادی با اصول توسعه پایدار تأکید می‌شود.
- ۴- بعد زیربنایی: بر تسهیل توسعه راهبردی برای تهیه و تدارک کاربری زمین مورد نیاز، حمل‌ونقل و خدمات رفاهی تأکید می‌ورزد.
- ۵- بعد

این طرح‌ها بر فضا و کالبد سکونتگاه‌های روستایی لازم به نظر می‌رسد. در این پژوهش به ارزیابی اثربخشی طرح‌های هادی در دهستان رشتخوار پرداخته شد. سؤال اصلی عبارت است از: اجرای طرح‌های هادی چه اثراتی بر بازساخت فضایی - کالبدی در روستاهای منطقه داشته است؟

ادبیات موضوع

برنامه‌ریزی در مناطق روستایی و توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی نیازمند توجه به رویکردهای ساختاری و فضایی در این مناطق است (Râmniceanu and Ackrill, 2007: 417). یک برنامه توسعه روستایی باید در برگیرنده فرایندهای مختلف باشد (Shucksmith, 2000: 2). برنامه‌ریزی شامل استراتژی‌هایی برای رسیدن به جنبه‌های کلیدی اجتماعی، سیاسی، اقتصادی می‌باشد (Kurowska Pysz et al, 2018: 4). در واقع برنامه‌ریزی تصمیم آگاهانه برای یافتن راه‌های مناسب و رسیدن به مطلوب‌های انسانی و تأمین منابع لازم است (آسایش و استعلاجی، ۱۳۸۲: ۱۰). برنامه‌ریزی روستایی عبارت است از ایجاد تغییر و تحولات اقتصادی و اجتماعی در محیط روستا (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۸). یکی از مهم‌ترین عناصر برنامه‌ریزی توسعه روستایی، توجه ویژه به ابعاد کالبدی روستاها است (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۶). از دو دهه پیش در کشورهای درحال توسعه توجه به توسعه فرایندهای ساختاری و توجه به زمینه‌ای برای بازسازی سکونتگاه‌های روستایی در دستور کار دولت‌ها قرار گرفته است (وزارت برنامه‌ریزی زیرساخت روستایی استرالیا، ۲۰۱۰: ۱). توجه به ابعاد مکانی و فضایی برنامه‌ریزی توسعه روستایی از دهه ۱۹۷۰ شروع شد و تاکنون راهبردهای متعددی در این زمینه ارائه شده است (Cherry, 2006:)

منطقه‌ای و محلی: در این بعد برنامه‌ریزان توجه خود را بر وحدت بخش‌های تشکیل‌دهنده منطقه و محل از طریق همکاری‌های متقابل برای توسعه با توجه به نیازهای جمعی معطوف می‌نمایند.

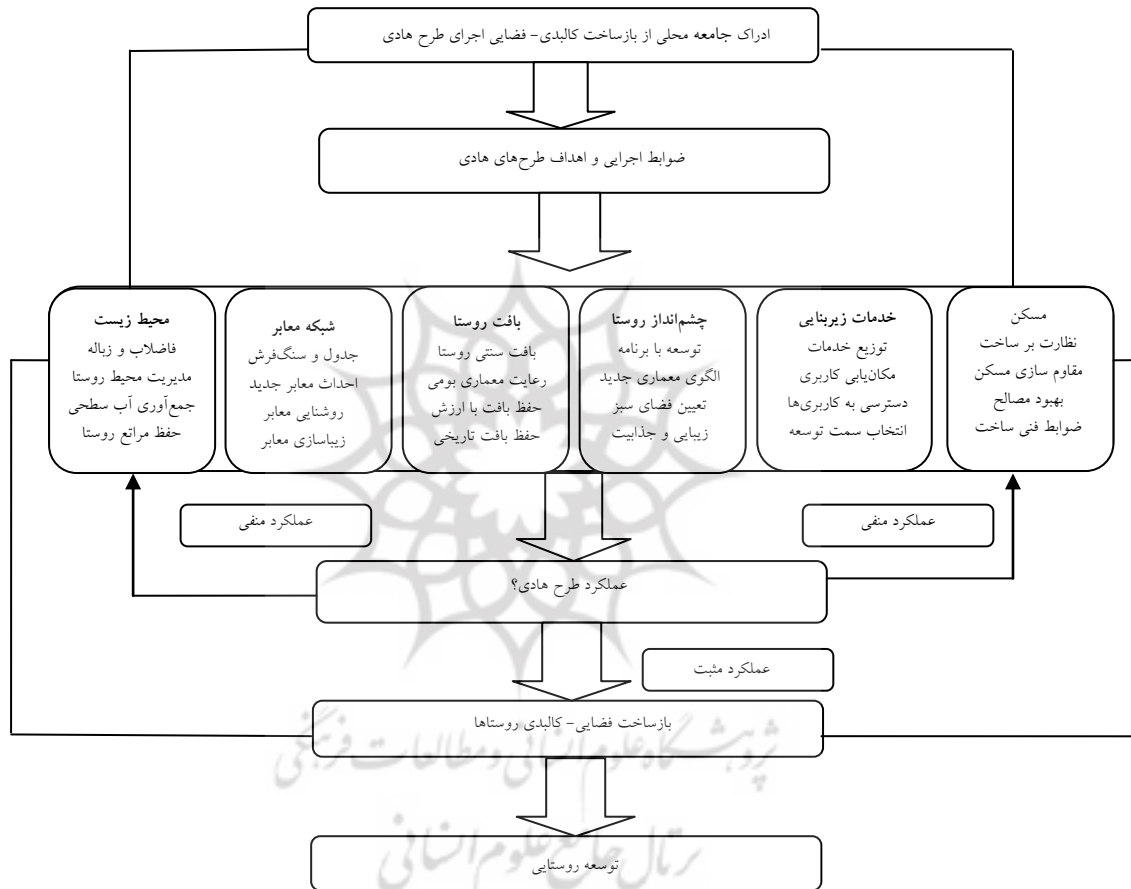
مهم‌ترین طرح کالبدی که در مناطق روستایی اجرا می‌گردد طرح هادی روستایی می‌باشد (عزیزپور و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۱). براساس آیین‌نامه نحوه بررسی و تصویب طرح‌های توسعه عمران محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای، ملی مصوب مورخه ۱۳۷۸/۱۱/۱۲ هیئت دولت، طرح هادی عبارت است از طرحی که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، میزان و مکان گسترش آبی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف از قبیل مسکونی، تولیدی، کشاورزی، تأسیسات و تجهیزات و نیازمندی‌های عمومی روستایی را تعیین می‌کند (شهبازی، ۱۳۸۹: ۲۲۵). طرح‌های هادی همانند اغلب طرح‌های کالبدی به پیروی از تئوری کینزی و با تکیه بر جبرگرایی فیزیکی با اصلاح کالبدی در صدد تأثیرگذاری بر رفتارها و امور غیرکالبدی هستند. بر مبنای تئوری اصلاحی کینز زندگی جمعی در سکونتگاه‌ها نیاز به خدمات و کاربری‌های خاصی دارد که در عین ضرورت به جهت اقتصادی انجام آن توسط بخش خصوصی غیرقابل توجیه است. بنیان جبرگرایی فیزیکی نیز معتقدند با اصلاح کالبد فیزیکی رفتارها نیز تغییر خواهد کرد (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۸۵: ۱۴۲). در ایران طرح‌های هادی متأثر از دیدگاه کارکردگرایی با محوریت قراردادن تحولات کالبدی در روستاها سعی در دگرگون ساختن روستاها و دستیابی به توسعه روستایی دارند (حاجی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۳: ۸۸). از طرفی دیگر محققان معتقدند در نظام برنامه‌ریزی توسعه روستایی ایران بیشتر از رویکرد عقلایی محوری استفاده شده است. از دهه ۱۹۷۰

میلادی کم‌کم ناکارآمدی رویکرد برنامه‌ریزی عقلایی‌گرایی علمی آشکار شد و با فراگیر شدن روندهای دموکراتیک، جهت‌گیری فرایند برنامه‌ریزی با دگرگونی‌های نظری روبرو بود. یکی از دلایل مهم فاصله میان نظریه و واقعیت را ناشی از بی‌توجهی به جنبه‌های ارتباطی دانستند که در سه حوزه اصلی مردم، برنامه‌ریزان و مسئولان مطرح بوده است.

نخستین پژوهش در زمینه بررسی اثرات اجرای طرح هادی مطالعه‌ای است که با هدف بررسی آثار اقتصادی-اجتماعی اجرای طرح‌های بهسازی در استان همدان انجام گرفته است. از نتایج این پژوهش می‌توان به رضایت روستاییان از اجرای طرح، ایجاد مشاغل تجاری-خدماتی، بهبود وضعیت ارتباطات و یا بازسازی ساختمان‌ها اشاره کرد (وثوقی، ۱۳۶۷: ۲۵). طرح دیگر بررسی آثار اقتصادی-اجتماعی طرح‌های بهسازی در استان خراسان است که از سوی گروه پژوهشی جهاد انجام شده است و آثار طرح‌های بهسازی در روستاهای مورد مطالعه در زمینه اقتصادی، اجتماعی، اشتغال‌زایی، دیدگاه مردم و مسئولین و مشارکت روستاییان در اجرای طرح‌های بهسازی مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است (رهنما و همکاران، ۱۳۷۲: ۱۰۴). پژوهش‌های دیگری در سال‌های اخیر صورت گرفته که از جمله عنابستانی و همکاران (۱۳۹۱) به ارزیابی نقش طرح‌های هادی در توسعه کالبدی روستاها پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که بیشترین اثرگذاری طرح‌های هادی در شبکه معابر روستایی بوده است. حاجی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۳) به بررسی میزان موفقیت طرح‌های هادی روستایی از دیدگاه روستاییان و مسئولان پرداخته و به این نتایج دست یافته‌اند که نوع ادراک محیطی مردم و مسئولان مهم‌ترین عامل وجود اختلاف نظر بین مردم و مسئولان در اثر بخشی طرح

اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که اجرای طرح هادی موجب بهبود شاخص اجتماعی شده است. در تصویر شماره ۱ براساس شاخص‌ها، اهداف طرح‌های هادی در ارتباط با بازساخت فضایی - کالبدی سکونتگاه‌های روستایی مدل مفهومی پژوهش ترسیم شد.

هادی می‌باشد. غفاری (۱۳۹۴) به ارزیابی نقش طرح‌های هادی در تغییر کاربری اراضی پرداخته و به این نتیجه رسیده که بین عوامل اقتصادی و اجتماعی و تغییر کاربری اراضی در طرح‌های هادی ارتباط معنادار وجود دارد. ربیعی‌فر و همکاران (۱۳۹۴) به ارزیابی اثرات اجرای طرح هادی در تحولات اقتصادی

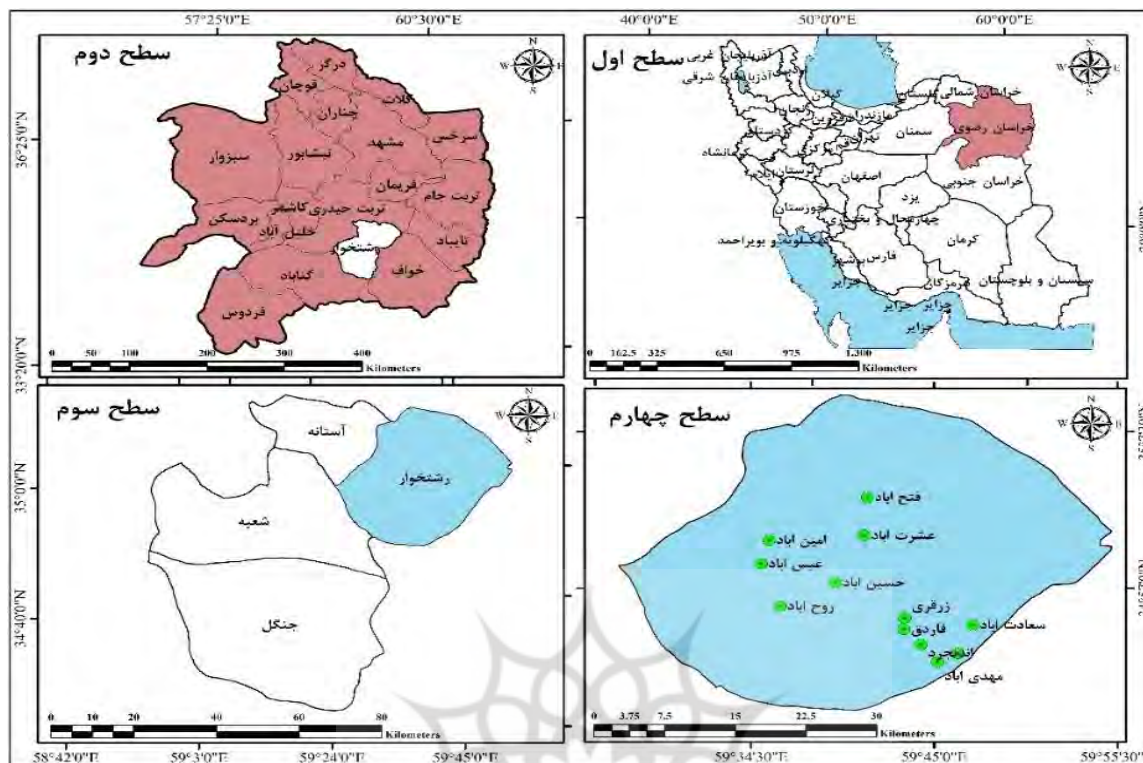
ت ۱. مدل مفهومی تحقیق؛ نگارندگان، ۱۳۹۸.

۱۳۹۵، شامل ۲۶ روستای دارای سکنه و ۴۶۷۲ خانوار بوده که از بین ۲۶ روستای این دهستان در ۱۲ روستا طرح هادی اجرا شده است. در این پژوهش نیز ۱۲ روستا به‌عنوان نمونه انتخاب گردید (تصویر شماره ۲).

روش تحقیق

روستاهای مورد مطالعه در محدوده سیاسی دهستان رشتخوار از توابع شهرستان رشتخوار در استان خراسان رضوی قرار دارد. دهستان رشتخوار براساس سرشماری

ت ۲. نقشه موقعیت دهستان رشتخوار و روستاهای نمونه؛ نگارندگان، ۱۳۹۸.

آن‌ها اجرا شده به‌عنوان نمونه انتخاب گردید. در این ۱۲ روستا با استفاده از فرمول کوکران و به‌روش نمونه‌گیری تصادفی ساده ۳۴۲ نمونه انتخاب گردید (جدول شماره ۱). برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و ارزیابی اثرگذاری طرح هادی بر شاخص‌های تحقیق از آزمون رتبه‌ای هم‌انباشتگی نامحدود اکتشافی (روش جوهانسن) و برای بررسی رتبه هر یک از روستاهای مورد مطالعه از نظر موفقیت طرح هادی روستایی از آزمون رتبه‌ای فریدمن بهره گرفته شد.

تحقیق حاضر در زمره تحقیقات کاربردی و از نظر «روش»، در چارچوب روش «توصیفی - تحلیلی» قرار دارد. مطالعات نظریه‌ای با استفاده از روش اسنادی گردآوری شد. داده‌های میدانی از طریق پرسشنامه با طیف لیکرت و مصاحبه با مردم محلی جمع‌آوری گردید. جامعه آماری خانوارهای روستاهای دهستان رشتخوار می‌باشد. (N=۳۱۹۲) منطقه مورد مطالعه دارای ۲۶ روستای دارای سکنه بوده که در این بین ۱۲ روستا که طرح هادی در

ردیف	نام روستا	خانوار	جمعیت	تعداد نمونه	ردیف	نام روستا	خانوار	جمعیت	تعداد نمونه
۱	زرقری	۱۸۵	۶۵۰	۲۰	۷	اکبرآباد	۱۵۴	۵۴۲	۱۷
۲	حسین‌آباد	۱۷۵	۷۳۷	۱۹	۸	امین‌آباد	۸۲	۲۶۸	۹
۳	فتح‌آباد	۸۹۷	۳۱۹۵	۹۴	۹	فاردق	۱۸۷	۶۷۳	۲۰
۴	عشرت‌آباد	۷۳	۲۳۳	۸	۱۰	عبس‌آباد	۲۰۵	۶۸۹	۲۲
۵	مهدی‌آباد	۴۴۱	۱۶۳۴	۴۷	۱۱	اندنچرد	۶۲	۲۳۲	۷
۶	سعادت‌آباد	۶۲۳	۲۲۱۲	۶۷	۱۲	روح‌آباد	۱۰۸	۳۵۲	۱۲

جمع: ۱۲ روستا؛ ۳۱۹۲ خانوار؛ ۱۱۴۱۷ جمعیت؛ ۳۴۲ نمونه

ج ۱. ویژگی‌های جمعیتی و تعداد نمونه روستاهای مورد مطالعه، منبع: مرکز آمار ۱۳۹۵، یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸.

شاخص	آلفای کرونباخ
مسکن	۰/۸۴
خدمات زیربنایی و کاربری اراضی	۰/۷۸
چشم‌انداز روستا	۰/۷۹
بافت روستا	۰/۷۹
شبکه معابر	۰/۸۱
محیطی	۰/۷۸
جمع	۰/۷۹

ج ۳. آلفای محاسبه شده برای هر شاخص، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸.

بحث و نتایج

نتایج حاصل از توزیع پرسشنامه خانوارهای روستاهای نمونه حاکی از آن است که بیشترین فراوانی سنی پاسخ‌دهندگان بین ۴۰ تا ۵۱ سال بوده‌اند با ۴۶/۵ درصد، تحصیلات اکثر پاسخگویان دیپلم بوده و از نظر اشتغال، ۹۰/۹ درصد کشاورز بوده‌اند. از نظر جنسیت ۶۴ درصد پاسخگویان مرد و از نظر تاهل ۹۶/۲ درصد پاسخگویان متأهل بوده‌اند (جدول شماره ۴).

متغیر	بیشترین پاسخگو	بیشترین فراوانی	درصد
سن	۴۰ تا ۵۱ سال	۱۵۹	۴۶/۵
تحصیلات	دیپلم	۱۹۸	۵۷/۹
جنسیت	مرد	۲۱۹	۶۴
تاهل	متاهل	۳۲۹	۹۶/۲
شغل	کشاورز	۳۱۱	۹۰/۹

ج ۴. توزیع فراوانی جمعیت مورد مطالعه، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸.

ارزیابی نقش طرح هادی بر کیفیت مسکن

مسکن به‌عنوان مأمّن و سرپناه آدمی از دیر باز مورد توجه انسان بوده است. مسکن علاوه بر مکان فیزیکی، مجموع محیط مسکونی را نیز در بر می‌گیرد که شامل کلیه خدمات و تسهیلات ضروری و مورد نیاز برای زیستن است (Albaladejo-Pina and Díaz-Delfa, 2009: 809). ارزیابی طرح‌های هادی بر

با توجه به مبانی نظری، پیشینه‌های تحقیق مطالعات انجام شده در زمینه طرح‌های هادی، ضوابط اجرایی و اهداف طرح‌های هادی، متغیرها و شاخص‌های جدول شماره ۲ برای این تحقیق در نظر گرفته شد.

روایی پرسشنامه با استفاده از روایی محتوا سنجیده و مورد تأیید قرار گرفت که توسط افرادی متخصص در موضوع مورد مطالعه تعیین می‌شود. برای سنجش پایایی، از ۳۰ پرسشنامه اولیه پیش‌آزمون گرفته و میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ^۲ محاسبه گردید. با توجه به میزان کل ۰/۷۹ که بالاتر از ۰/۷۰ است، می‌توان گفت مقیاس از پایایی مطلوبی برخوردار می‌باشد (جدول شماره ۳).

شاخص	معرف‌ها/ متغیر
مسکن	نظارت بر ساخت و سازها، بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن، تغییر و بهبود مصالح به‌کار رفته در ساخت مسکن، افزایش سطح زیربنا و مسکن نوساز، تغییر الگوی تیپ مسکن، رعایت ضوابط فنی در ساخت و ساز، ایجاد زمینه برای صدور سند مالکیت.
خدمات زیربنایی و کاربری اراضی	نحوه توزیع خدمات، مکانیابی مناسب کاربری‌ها، دسترسی به مراکز آموزشی، شکل‌گیری کاربری‌های جدید، رعایت ضوابط فنی و مقررات برای کاربری اراضی، تناسب بین جمعیت و کاربری‌ها، انتخاب سمت متناسب توسعه.
چشم‌انداز روستا	جلوگیری توسعه فیزیکی بی‌قواره، افزایش الگوی معماری جدید، تعیین میزان فضای سبز، تعیین محدوده گورستان، زیبایی و جذابیت محیط روستا.
بافت روستا	تغییر بافت سنتی، میزان تغییر در کالبد روستا از لحاظ ساخت و ساز، رعایت الگوی معماری بومی، توجه به بافت‌های با ارزش تاریخی یا فرهنگی، مرمت و بازسازی بافت تاریخی.
شبکه معابر	جدول‌کشی و سنگ‌فرش معابر، احداث معابر جدید، توجه به روشنایی معابر، سهولت در رفت‌وآمد، رعایت ضوابط فنی احداث معابر، زیباسازی معابر و بهسازی معابر، کیفیت معابر نوساز.
محیطی	جمع‌آوری و هدایت آب‌های سطحی داخل روستا، جمع‌آوری فاضلاب و زباله، مدیریت محیطی، حفاظت از مراتع، حفاظت از منابع آب و خاک، رعایت حریم رودخانه و سیلاب‌ها.

ج ۲. شاخص و متغیرهای تحقیق، منبع: عزیزپور و همکاران، ۱۳۹۰؛ عنابستانی و اکبری، ۱۳۹۱؛ حاجی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۳؛ رضایی و رفیعیان و ارغان، ۱۳۹۵.

رتبه	معناداری	آمار	مقادیر ویژه (عددی)	متغیر
۳	۰/۰۰۰	۸۰۷/۳۷۶	۰/۶۲۰ ^{۰۰}	نظارت بر ساخت‌وسازها
۴	۰/۰۰۰	۶۱۸/۳۱۴	۰/۵۷۸ ^{۰۰}	بهسازی و مقاوم‌سازی
۲	۰/۰۰۰	۶۲۷/۱۲۱	۰/۷۳۵ ^{۰۰}	بهبود مصالح
۶	۰/۰۰۰	۶۲۰/۶۹۸	۰/۴۹۹ ^{۰۰}	سطح زیربنا و مسکن نوساز
۷	۰/۰۰۱	۱۱۸/۵۹۷	۰/۳۶۰ ^۰	تغییر الگوی مسکن
۵	۰/۰۰۰	۷۸۷/۸۰۸	۰/۵۷۵ ^{۰۰}	رعایت ضوابط فنی در ساخت
۱	۰/۰۰۰	۶۹۸/۹۹۷	۰/۸۸۲ ^{۰۰}	صدور سند مالکیت
آزمون اکتشافی تحلیلی ۷ آیتم هم‌جمعی (S) در سطح ۰/۰۰۱				
* نشان‌دهنده رد فرضیه صفر در سطح ۰/۰۰۵				
** معناداری آزمون مک‌کویین-هاگ-میشل (۱۹۹۹)				

ج ۵. ارزیابی نقش طرح هادی روستایی بر کیفیت مسکن روستایی، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸.

ارزیابی نقش طرح هادی بر توزیع خدمات و کاربری اراضی

زمین، پشتیبان اصلی حیات و رونق فعالیت اقتصادی به‌شمار می‌رود. هرگونه بی‌توجهی به آن توان‌مندی اجرایی طرح هادی را در روستا با مشکل روبرو خواهد کرد. توزیع خدمات نیز جزو گروه کاربری اراضی قرار می‌گیرد اما موضوع مهم نحوه دسترسی به خدمات است که منتج به رضایت می‌شود. ارزیابی طرح هادی بر توزیع خدمات و کاربری اراضی روستایی با توجه به مقادیر ویژه و سطح معناداری، نشان داد که اجرای آن، بر دو متغیر مکانیابی مناسب کاربری‌ها با ضریب عددی ۰/۴۶۳ و انتخاب سمت متناسب توسعه با ضریب ۰/۵۴۱ اثرات بیشتری داشته است. آزمون مک‌کویین-هاگ-میشل نیز اثرات مثبت اجرای طرح هادی بر دو متغیر مکانیابی مناسب کاربری‌ها، انتخاب سمت متناسب توسعه روستا را تأیید می‌کند. عملکرد طرح‌های هادی بر توزیع خدمات و کاربری اراضی در روستاهای منطقه نشان می‌دهد که از بین متغیرهای این شاخص، مردم محلی فقط از مکانیابی کاربری‌های جدید و انتخاب سمت متناسب توسعه روستا رضایت

متغیرهای مسکن روستایی و با توجه به مقادیر ویژه و سطح معناداری نشان می‌دهد که اجرای آن بر همه متغیرهای مسکن در سطح معناداری (۰/۰۰۱) اثرگذار بوده است. متغیرهای ایجاد زمینه صدور مالکیت با ضریب (۰/۸۸۲)، بهبود مصالح به‌کار رفته شده در ساخت مسکن (۰/۷۳۵)، نحوه نظارت بر ساخت‌وساز (۰/۶۲۰)، بهسازی و مقاوم‌سازی (۰/۵۷۸)، رعایت ضوابط فنی در ساخت (۰/۵۷۵) و زیربنای مسکن (۰/۴۹۹) به ترتیب بیشترین مقادیر ویژه (عددی) را داشته‌اند که نشان‌دهنده این است که بعد از اجرای طرح‌های هادی به این متغیرها توجه بیشتری شده است. تغییر الگوی مسکن با ضریب عددی (۰/۳۶۰) نسبت سایر متغیرها در سطح کمتری بوده است. به‌جز متغیر تغییر الگوی مسکن، آزمون مک‌کویین-هاگ-میشل معناداری همه متغیرهای شاخص مسکن را تأیید می‌کند. با توجه به این مطالب و نظرات مردم محلی عملکرد طرح‌های هادی در روستاهای منطقه از طریق نظارت بر ساخت‌وسازها، مقاوم‌سازی، بهبود مصالح، افزایش سطح زیربنا، رعایت ضوابط فنی و صدور سند مالکیت برای مسکن توانسته به بهبود فضای کالبدی روستایی تصویر شماره ۳ در منطقه مورد مطالعه کمک نماید. به‌طوری که مردم محلی معتقد بودند عملکرد طرح هادی در توسعه مسکن روستاها از عوامل مهم بازساخت فضایی-کالبدی است (جدول شماره ۵).

ت ۳. تصاویری از بناهای نوساز در دهستان رشتخوار.

اثر مناسبی بر این متغیر با ضریب $0/228$ داشته است ولی اثر چندانی بر سایر متغیرهای چشم‌انداز روستایی نداشته است. بررسی‌ها نشان داد که عملکرد طرح‌های هادی در دهستان رشتخوار فقط از نظر الگوی معماری جدید رضایت‌بخش بوده است. به طوری که همراه با الگوی معماری‌های سنتی در روستاها الگوی معماری جدید افزایش داشته است (جدول شماره ۷). همان طوری که در تصویر شماره ۴ مشخص است در اکثر روستاها هنوز هم ساخت‌وساز بی‌قواره و بدون برنامه انجام می‌شود.

رتبه	معناداری	آمار	مقادیر ویژه (عددی)	متغیر
۲	$0/002$	$230/617$	$0/228^*$	توسعه فیزیکی بی‌قواره
۱	$0/000$	$787/808$	$0/595^{**}$	الگوی معماری جدید
۳	$0/005$	$52/373$	$0/217$	فضای سبز
۵	$0/056$	$16/373$	$0/102$	تعیین محدوده گورستان
۴	$0/005$	$46/063$	$0/170$	زیبایی و جذابیت محیط
آزمون اکتشافی تحلیلی ۵ آیم هم‌جمعی (S) در سطح $0/001$				
* نشان‌دهنده رد فرضیه صفر در سطح $0/005$				
** معناداری آزمون مک‌کین-هاگ-میشل (۱۹۹۹)				

ج ۷. ارزیابی نقش طرح هادی بر چشم‌انداز سکونتگاه‌های روستایی منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸.

ت ۴. ساخت‌وساز بی‌برنامه در روستاهای دهستان رشتخوار.

ارزیابی نقش طرح هادی بر بافت کالبدی

یکی دیگر از متغیرهای ارزیابی طرح‌های هادی، بافت کالبدی می‌باشد. ارزیابی متغیرهای این شاخص با توجه

داشته‌اند. به طوری که مکانیابی کاربری‌های جدید در روستاها و انتخاب سمت توسعه روستا براساس روش‌ها و اصول فنی انجام گرفته و سایر متغیرهای توزیع خدمات چندان رضایت‌بخش نبوده است (جدول شماره ۶).

متغیر	مقادیر ویژه (عددی)	آماره	معناداری	رتبه
نحوه توزیع خدمات	$0/290$	$85/379$	$0/004$	۳
مکانیابی کاربری‌ها	$0/463^{**}$	$277/352$	$0/001$	۲
دسترسی به مراکز آموزشی	$0/198$	$32/713$	$0/054$	۶
شکل‌گیری کاربری‌های جدید	$0/200$	$167/744$	$0/006$	۵
رعایت ضوابط فنی کاربری‌اراضی	$0/207$	$52/373$	$0/005$	۴
تناسب جمعیت با کاربری‌ها	$0/101$	$16/379$	$0/088$	۷
انتخاب سمت توسعه	$0/541^{**}$	$627/121$	$0/000$	۱
آزمون اکتشافی تحلیلی ۷ آیم هم‌جمعی (S) در سطح $0/001$				
* نشان‌دهنده رد فرضیه صفر در سطح $0/005$				
** معناداری آزمون مک‌کین-هاگ-میشل (۱۹۹۹)				

ج ۶. ارزیابی نقش طرح هادی بر توزیع خدمات و کاربری اراضی، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸.

ارزیابی نقش طرح هادی بر چشم‌انداز روستایی

فقدان برنامه کالبدی منجر به ایجاد اختلال در توسعه روستایی و ساخت‌وساز و ترکیب ساختمان‌های جدید و قدیمی در جوامع روستایی و در نتیجه آشفتگی و بهم‌ریختگی کالبد روستایی می‌شود. بررسی نقش طرح هادی بر چشم‌انداز سکونتگاه‌های روستایی نشان داد که از بین پنج متغیر در نظر گرفته شده فقط به متغیر افزایش الگوی معماری جدید با ضریب $0/595$ توجه بیشتری شده است و اجرای طرح هادی بیشترین نقش را بر این متغیر داشته است. هر چند از نظر خانوارهای روستایی بعد از اجرای طرح هادی، برخی از روستا از حالت توسعه فیزیکی بی‌قواره خارج شده و اجرای آن

ت ۵. تصاویری از بناهای مرمتی در دهستان رشتخوار، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸.

ارزیابی نقش طرح هادی بر شبکه معابر

شبکه معابر به مثابه شریان‌های حیاتی از عوامل مهم در ارزیابی طرح‌های هادی هستند. ارزیابی نقش طرح‌های هادی بر بازساخت فضایی - کالبدی روستاها، نشان داد که اجرای طرح هادی بر بیشتر متغیرهای شاخص معابر در سطح معناداری ۰/۰۰۱ و ۰/۰۰۵ اثرگذار بوده است. با این حال اجرای طرح هادی به ترتیب بیشترین نقش را بر متغیرهای جدول‌کشی و سنگ‌فرش معابر با ضریب (۰/۸۷۲)، احداث معابر جدید با ضریب (۰/۷۳۷)، سهولت در رفت‌وآمد (۰/۶۹۸) و زیباسازی و بهسازی معابر با ضریب (۰/۵۴۷) داشته که نشان می‌دهد در اجرای طرح‌های هادی به این متغیرها توجه بیشتری شده است. آزمون مک‌کویین-هاگ-میشل نیز اثرات مثبت اجرای طرح هادی بر متغیرهای فوق را تأیید می‌کند (جدول شماره ۹). با توجه به نظرات روستائیان در زمینه شاخص شبکه معابر روستایی می‌توان گفت که عملکرد طرح‌های هادی در زمینه جدول‌کشی و سنگ‌فرش معابر و احداث معابر جدید در روستا علاوه بر بهبود سهولت در رفت‌وآمد اهالی، باعث افزایش زیبایی و بهسازی معابر روستا نیز شده است. البته بهسازی شبکه معابر در

به مقادیر ویژه و سطح معناداری آزمون، نشان داد که به‌جز متغیر تغییر بافت سنتی روستا با ضریب عددی ۰/۵۲۱ و در سطح معناداری ۰/۰۰۱ سایر متغیرهای این شاخص در سطح پایینی قرار دارد. از نظر روستائیان اجرای طرح‌های هادی به تغییر بافت سنتی روستاها بیش از سایر متغیرهای این شاخص توجه نموده است. کمترین توجه طرح‌های هادی مربوط به بافت‌های تاریخی و مرمت و بازسازی آن‌ها بوده است. با این حال برخی بناهای تاریخی روستا مرمت شده‌اند (تصویر شماره ۵). از میان پنج متغیر این شاخص، آزمون مک‌کویین-هاگ-میشل نیز اثرات مثبت اجرای طرح هادی بر بافت سنتی روستایی را تأیید می‌کند (جدول شماره ۸). همچنین مردم روستایی در منطقه مورد مطالعه نیز اظهار داشتند که از تغییر بافت قدیمی روستاها رضایت دارند چون این امر باعث افزایش کیفیت مسکن و احساس امنیت آن‌ها شده است.

متغیر	مقادیر ویژه (عددی)	آمار	معناداری	رتبه
تغییر بافت سنتی	۰/۵۲۱ ^{oo}	۷۱۷/۶۰۸	۰/۰۰۰	۱
تغییر بافت از لحاظ ساخت‌وساز	۰/۲۲۲	۵۷/۳۷۳	۰/۰۰۵	۲
رعایت الگوی معماری بومی	۰/۱۸۶	۳۱/۸۵۳	۰/۰۵۴	۳
توجه به بافت‌های با ارزش	۰/۰۹۹	۱۴/۳۷۳	۰/۰۵۶	۴
بازسازی بافت تاریخی	۰/۰۹۳	۱۴/۳۲۹	۰/۰۸۸	۵
آزمون اکتشافی تحلیلی ۵ آیم هم جمعی (S) در سطح ۰/۰۰۱				
° نشان‌دهنده رد فرضیه صفر در سطح ۰/۰۰۵				
oo معناداری آزمون مک‌کویین-هاگ-میشل (۱۹۹۹)				

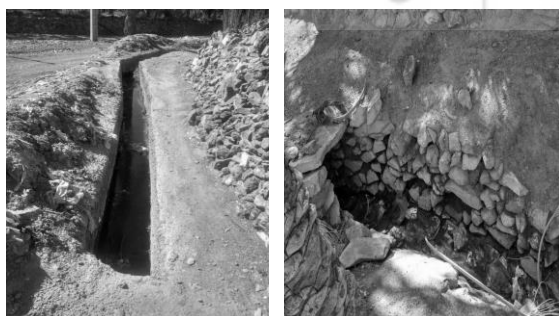
ج ۸. ارزیابی نقش طرح هادی بر بافت کالبدی روستایی،

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸.

از روستاها مواردی چون جمع‌آوری فاضلاب و زباله روستایی (۰/۲۰۹) و رعایت حریم رودخانه و گسل‌ها (۰/۳۸۲) در سطح مطلوبی قرار گرفته است، اجرای طرح هادی بر سایر متغیرها اثرات چندانی نداشته است. سطح معناداری آزمون مک‌کونین-هاگ-میشل نیز از بین شش متغیر این شاخص فقط متغیر هدایت آب‌های سطحی روستا را تأیید می‌کند (جدول شماره ۱۰). طبق نظر روستائیان عملکرد طرح هادی در این زمینه چندان مناسب نبوده است. همان طور که در تصویر شماره ۷ مشخص است با اینکه از طریق طرح‌های هادی جدول‌کشی روستاها صورت گرفته است ولی این جدول‌ها توسط زباله‌ها مسدود و باعث شده که محیط روستاها جذابیت خود را از دست بدهند.

رتبه	معناداری	آماره	مقادیر ویژه (عددی)	متغیر
۱	۰/۰۰۰	۶۸۷/۱۷۲	۰/۷۰۲ ^{***}	هدایت آب‌های سطحی
۳	۰/۰۰۴	۱۷۷/۷۴۴	۰/۲۰۹ [*]	جمع‌آوری فاضلاب و زباله
۵	۰/۰۵۶	۲۳/۳۷۳	۰/۱۰۴	مدیریت محیطی
۶	۰/۰۸۶	۱۳/۳۲۹	۰/۰۸۶	حفاظت از مراتع
۴	۰/۰۰۶	۱۶۳/۲۲۴	۰/۱۹۹	حفاظت از منابع آب و خاک
۲	۰/۰۰۴	۲۳۵/۰۴۸	۰/۳۸۲ [*]	حریم رودخانه و گسل‌ها
آزمون اکتشافی تحلیلی ۶ ایتم هم‌جمعی (S) در سطح ۰/۰۰۱				
* نشان‌دهنده رد فرضیه صفر در سطح ۰/۰۰۵				
** معناداری آزمون مک‌کونین-هاگ-میشل (۱۹۹۹)				

ج ۱۰. ارزیابی نقش طرح هادی بر محیط‌زیست روستای عباس‌آباد، سمت چپ روستای فتح‌آباد). منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸.

ت ۷. نمایی از محیط روستایی در دهستان رشتخوار.

روستاها بزرگ نسبت به روستاهای کوچک رضایت بخش‌تر بوده است (تصویر شماره ۶).

رتبه	معناداری	آماره	مقادیر ویژه (عددی)	متغیر
۱	۰/۰۰۰	۹۲۸/۹۹۷	۰/۸۷۲ ^{***}	جدول‌کشی معابر
۲	۰/۰۰۰	۶۳۷/۱۲۱	۰/۸۳۷ ^{***}	احداث معابر جدید
۶	۰/۰۰۵	۲۵۳/۳۷۳	۰/۲۱۹	روشنایی معابر
۳	۰/۰۰۰	۴۸۷/۱۷۲	۰/۶۹۸ ^{***}	سهولت در رفت‌وآمد
۷	۰/۰۰۴	۱۹۸/۷۴۴	۰/۲۰۶ [*]	رعایت ضوابط فنی احداث معابر
۴	۰/۰۰۰	۵۵۰/۲۸۸	۰/۵۴۷ ^{***}	زیباسازی و بهسازی معابر
۵	۰/۰۰۱	۳۱۸/۵۹۷	۰/۳۷۲ [*]	کیفیت معابر نوساز
آزمون اکتشافی تحلیلی ۷ ایتم هم‌جمعی (S) در سطح ۰/۰۰۱				
* نشان‌دهنده رد فرضیه صفر در سطح ۰/۰۰۵				
** معناداری آزمون مک‌کونین-هاگ-میشل (۱۹۹۹)				

ج ۹. ارزیابی نقش طرح هادی بر شبکه معابر روستایی، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸.

ت ۶. تصاویری از شبکه معابر (سمت راست روستای عباس‌آباد، سمت چپ روستای فتح‌آباد).

ارزیابی نقش طرح هادی بر محیط‌زیست

از دیگر شاخص‌های مهم ارزیابی طرح‌های هادی، توجه به محیط روستاها می‌باشد. ارزیابی این شاخص نشان داد که از بین شش متغیر فقط به متغیر هدایت آب‌های سطحی با ضریب (۰/۷۰۲) توجه بیشتری شده است و اجرای طرح هادی بیشترین نقش را بر این متغیر داشته است. هر چند اجرای طرح هادی در برخی

ارزیابی اجرای طرح‌های هادی بر بازساخت فضایی- کالبدی سکونتگاه‌های روستایی

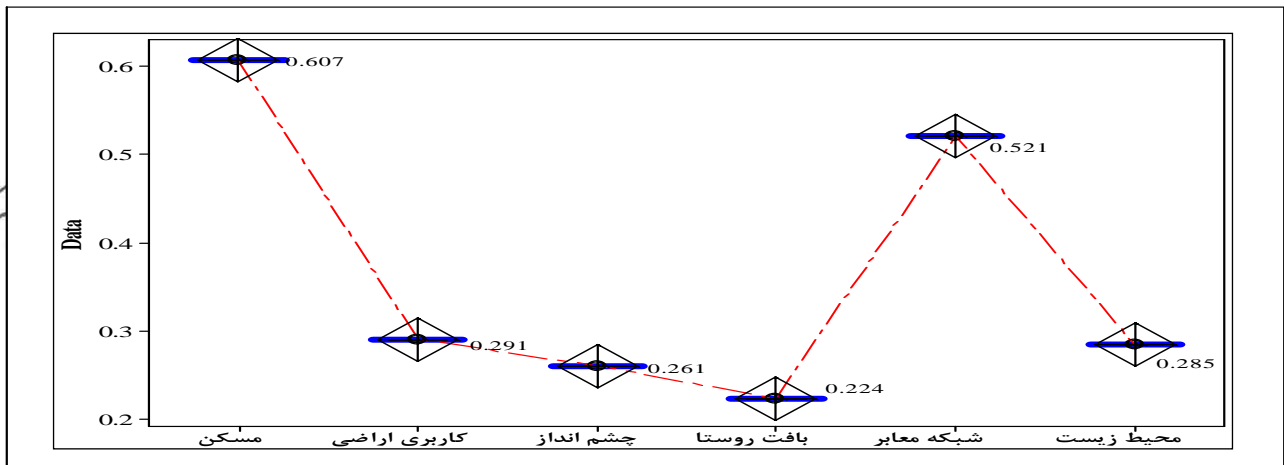
برای ارزیابی نقش طرح‌های هادی بر بازساخت فضایی- کالبدی روستاها، در زمینه شاخص‌های (مسکن، کاربری اراضی، چشم‌انداز، بافت، شبکه معابر و محیط روستا)، از آزمون رتبه‌ای هم‌انباشتگی نامحدود اکتشافی استفاده شد. یافته‌ها جدول شماره ۱۱ نشان داد که طرح هادی بر اکثر شاخص‌های بازساخت فضایی- کالبدی اثرگذار بوده است. البته این اثرگذاری‌ها متفاوت بوده است. بررسی این اثرگذاری نشان داد که بیشترین نقش طرح هادی به ترتیب مربوط به شاخص‌های (با علامت ***) مسکن روستایی با ضریب (۰/۶۰۷) و شاخص توسعه شبکه معابر با ضریب عددی (۰/۵۲۱) بوده است. آزمون مک‌کوین- هاگ- میشل نقش مطلوب اجرای طرح هادی بر این دو شاخص را در سطح معناداری ۰/۰۰۱ تأیید می‌کند. هرچند اجرای آن بر دو شاخص خدمات زیربنایی و کاربری اراضی با ضریب (۰/۲۹۱) و شاخص محیط‌زیست روستا با

ضریب عددی (۰/۲۸۵) و در سطح معناداری ۰/۰۰۵ نیز اثرگذار بوده، ولی این اثرگذاری نسبت به دو شاخص‌ها بالا در سطح پایین‌تری بوده است. می‌توان گفت که با اینکه در روستاهای مورد مطالعه طرح هادی اجرا شده ولی اجرای آن نتوانسته بازساخت فضایی- کالبدی روستاها را در پی داشته باشد. از میان شاخص‌های بازساخت فضایی- کالبدی، توسعه مسکن و بهبود شبکه معابر روستایی بیشترین ارتباط را با بازساخت فضایی- کالبدی روستاها داشته‌اند.

نمودار گرافیکی (تصویر شماره ۸) مقادیر شاخص‌ها نشان می‌دهد که اجرای طرح‌های هادی در زمینه توسعه مسکن (۰/۶۰۷) و شبکه معابر (۰/۵۲۱) نقش مطلوبی داشته است. بیشترین رضایت خانوارها مربوط به مسکن و متغیرهایی چون صدور سند مالکیت، بهبود مصالح به کار رفته در ساخت و ساز مسکن و بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن بوده و کمترین رضایت خانوارها مربوط به شاخص بافت روستایی بوده است.

رتبه	معناداری	آمار	مقادیر ویژه (عددی)	شاخص
۱	۰/۰۰۰	۸۰۷/۳۷۶	۰/۶۰۷**	مسکن
۳	۰/۰۰۳	۸۹/۳۷۹	۰/۲۹۱*	خدمات زیربنایی و کاربری اراضی
۵	۰/۰۶۱	۵۲/۳۷۳	۰/۲۶۱	چشم‌انداز روستا
۶	۰/۰۶۳	۴۸/۳۷۳	۰/۲۲۴	بافت روستا
۲	۰/۰۰۰	۷۸۷/۸۰۸	۰/۵۲۱**	شبکه معابر
۴	۰/۰۰۳	۸۵/۳۷۹	۰/۲۸۵*	زیست محیطی
آزمون اکتشافی تحلیلی ۶ آیتم هم‌جمعی (S) در سطح ۰/۰۰۱				
* نشان‌دهنده رد فرضیه صفر در سطح ۰/۰۰۵				
** معناداری آزمون مک‌کوین-هاگ- میشل (۱۹۹۹)				

ج ۱۱. نقش اجرای طرح‌های هادی بر بازساخت فضایی- کالبدی، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸.

ت ۸. مقادیر شاخص‌های بازساخت فضایی - کالبدی سکونتگاه‌های روستایی.

روستاهای اندنجد، روح‌آباد، اکبرآباد، زرقری و حسین‌آباد اجرای طرح هادی در زمینه بازساخت فضایی - کالبدی چندان مطلوب ارزیابی نشده و اجرای طرح‌ها توفیق چندانی نداشته است. یافته‌ها نشان داد که عملکرد طرح‌های هادی در روستاهای دشتی بهتر از روستاهای کوهپایه‌ای اجرا شده و لذا در روستاهای دشتی اثرات طرح‌های هادی بر بازساخت فضایی - کالبدی سکونتگاه‌های روستایی به مراتب مطلوب‌تر از سایر روستاها بوده است (جدول شماره ۱۲).

برای بررسی رتبه و جایگاه هر یک از روستاهای مورد مطالعه از نظر موفقیت طرح هادی نشان‌دهنده تفاوت میانگین‌ها با توجه به سطح آلفای ۰/۰۰۱ معنادار می‌باشد. میانگین رتبه‌ای فریدمن نشان می‌دهد که میزان موفقیت طرح‌های هادی به ترتیب در روستاهای فتح‌آباد (۲/۱۷)، سعادت‌آباد (۲/۱۴)، مهدی‌آباد (۲/۱۲)، عبس‌آباد (۲/۱۱) و فاردق (۲/۱۰) نسبت به سایر روستاها در سطح مناسب‌تری بوده و طرح هادی در این پنج روستا که همگی از تیپ روستاهای دشتی می‌باشند، نسبت به سایر روستاهای منطقه موفق‌تر بوده است. در

روستا شاخص	عشرت‌آباد	زرقری	حسین‌آباد	فتح‌آباد	مهدی‌آباد	سعادت‌آباد	اکبرآباد	امین‌آباد	فاردق	عبس‌آباد	اندنجد	روح‌آباد
تیپ روستا	دشتی	دشتی	دشتی	دشتی	دشتی	دشتی	کوهپایه	دشتی	دشتی	دشتی	کوهپایه	دشتی
مسکن	۲/۹۰	۲/۲۱	۲/۷۵	۱/۶۷	۱/۵۰	۲/۵۰	۲/۳۴	۲/۵۰	۲/۵۸	۲/۴۴	۱/۴۱	۲/۱۶
کاربری اراضی	۱/۹۳	۱/۸۳	۱/۵۰	۲/۰۶	۱/۰۴	۲/۱۸	۱/۵۸	۱/۹۳	۱/۹۰	۱/۶۸	۱/۷۵	۱/۴۰
چشم‌انداز	۱/۵۷	۱/۳۹	۱/۷۱	۲/۸۲	۲/۰۲	۱/۹۳	۱/۸۴	۱/۲۴	۱/۵۸	۱/۹۹	۱/۴۰	۱/۰۱
بافت روستا	۲/۰۶	۲/۰۸	۲/۳۵	۲/۲۹	۲/۳۵	۲/۳۲	۲/۱۳	۲/۱۸	۲/۳۱	۲/۴۳	۲/۰۸	۲/۲۴
شبکه معابر	۲/۲۹	۲/۰۵	۲/۳۰	۱/۹۳	۲/۰۳	۲/۵۰	۲/۰۶	۲/۴۳	۲/۳۱	۲/۶۳	۲/۳۵	۱/۹۲
محیطی	۱/۶۷	۱/۵۴	۱/۷۰	۲/۹۰	۱/۷۰	۱/۹۰	۱/۶۹	۱/۸۴	۲/۰۷	۲/۰۳	۱/۸۳	۱/۸۸
میانگین رتبه‌ای	۲/۰۱	۱/۸۶	۱/۹۱	۲/۱۷	۲/۱۲	۲/۱۴	۱/۸۲	۱/۹۸	۲/۱۰	۲/۱۱	۱/۷۲	۱/۸۰
اولویت	۶	۹	۸	۱	۳	۲	۱۰	۷	۵	۴	۱۲	۱۱
کای دو	۰/۸۳۴											
معناداری	۰/۰۰۱											

ج ۱۲. اولویت‌بندی روستاهای مورد مطالعه براساس میزان موفقیت طرح هادی، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸.

نتیجه

طرح هادی ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، میزان و مکان گسترش آبی و نحوه استفاده از زمین برای کاربری‌های مختلف را تعیین می‌نماید. این طرح به دنبال تحقق ایجاد زمینه توسعه و عمران روستاها، هدایت وضعیت فیزیکی روستاها، ایجاد تسهیلات لازم برای بهبود مسکن و خدمات محیط‌زیستی و عمومی روستا است. در این تحقیق نیز با توجه با اجرای این طرح در روستاهای منطقه، به ارزیابی اثرات این نوع طرح‌ها بر بازساخت فضایی- کالبدی روستاهای دهستان رشتخوار پرداخته شد. نتایج در زمینه ارزیابی اثرات طرح‌های هادی در روستاهای دهستان رشتخوار نشان می‌دهد که اثرات اجرای طرح‌های هادی در مؤلفه‌های مورد نظر تحقیق در حد پایینی بوده است. ولی در زمینه شاخص توسعه و کیفیت مسکن و شبکه معابر روستایی در برخی روستاها نسبت به سایر شاخص‌ها در سطح بالاتری بوده است. همچنین ارزیابی طرح در سطح روستاهای دهستان رشتخوار نشان می‌دهد که اجرای طرح هادی در روستاهای منطقه مورد مطالعه متفاوت بوده است. در برخی روستاها مردم از عملکرد طرح‌ها رضایت داشته‌اند و در برخی روستاها آن‌چنان که ساکنان انتظار داشتند اجرای طرح نتوانسته رضایت آن‌ها را جلب کند. روستاهای تیپ‌دستی نسبت به سایر روستاها عملکرد موفق‌تری داشته و اجرای طرح‌های هادی در این روستاها تأثیر مطلوب‌تری بر بازساخت فضایی- کالبدی داشته است. با این حال اجرای طرح هادی در روستاهای با تیپ کوهپایه‌ای عملکرد مطلوبی نداشته است. به صورت کلی می‌توان گفت آثار اجرای طرح هادی در توسعه کالبدی روستاهای منطقه یکسان نبوده و اجرای آن نتوانسته سبب توسعه و بازساخت فضایی- کالبدی شود که

مدنظر خانوارهای روستایی است. در راستای یافته‌ها پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

الف) مهم‌ترین مسئله در زمینه اجرای طرح‌های هادی، پایین بودن بودجه است و به این دلیل اجرای طرح هادی به طور کامل صورت نگرفته و بهتر است مسئولین در جهت رفع این مشکل گام‌های اساسی بردارند.

ب) لزوم حفظ کاربری اراضی به‌ویژه مزارع کشاورزی و باغ‌ها و نظارت بر رشد و گسترش مناسب و نظامند بافت فیزیکی روستاها از راهکارهای مهم در زمینه موفقیت طرح هادی می‌باشد.

ج) در زمینه شبکه معابر بهتر است معابری که از تخریب کمتری برخوردارند در اولویت‌های کوتاه‌مدت و آن‌ها که تخریب و هزینه زیادی به همراه دارند در اولویت‌های بعدی طرح قرار گیرند.

د) تداوم فعالیت‌های بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن روستایی، به‌گونه‌ای که بتوان فضایی امن برای سکونت روستاییان فراهم آورد از عوامل مهم در زمینه افزایش کیفیت مسکن روستایی می‌باشد.

پی‌نوشت

1. Department of Infrastructure and Rural Planning Australia.
2. Cronbach's alpha.

فهرست منابع

- اصلانی، رضا. (۱۳۷۸)، ارزیابی رویکردهای توسعه روستایی ایران در پنجاه سال اخیر، مجموعه مقالات همایش پنجاه سال برنامه‌ریزی توسعه در ایران، مرکز تحقیقات اقتصاد ایران.
- آسایش، حسین؛ استعلاجی، علیرضا. (۱۳۸۲)، اصول و روش‌های برنامه‌ریزی ناحیه‌ای (مدل‌ها، روش‌ها و فنون)، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی، چاپ اول.
- برزو، غلامرضا؛ شاه‌حسینی، ایوب؛ عباسی‌زاده قنوازی، محمدصادق؛ ولی‌زاده، اقدس؛ باقرنسب، محمد؛ بهرامی، مجید؛

- سعیدی، عباس. (۱۳۸۷)، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی. تهران: نشر سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کل کشور.

- سعیدی، عباس؛ امینی، فریبا. (۱۳۸۹)، ناپایداری سکونتگاهی و تحول کارکردی مسکن روستایی (مورد: ناحیه نظنر-بادرود)، فصلنامه جغرافیا، دوره هشتم، شماره ۲۷، صص ۴۳-۲۹.

- شماعی، علی؛ احمدآبادی، فرشته؛ احمدآبادی، حسن. (۱۳۹۳)، ارزیابی اثرات اجرای طرح هادی بر سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: شهرستان نیشابور)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال سوم، شماره ۶، صص ۸۸-۷۵.

- شهبازی، اسماعیل. (۱۳۸۹)، درآمدی بر آسیب‌شناسی توسعه روستایی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

- صادقی، خدیجه. (۱۳۹۲)، کاربرد روش کیو در تبیین دلایل اختلاف دیدگاه مردم و مسئولان در میزان موفقیت طرح‌های کالبدی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان رشتخوار)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان.

- عزیزپور، فرهاد؛ خلیلی، احمد؛ محسن‌زاده، آرمین؛ حسینی حاصل، صدیقه. (۱۳۹۰)، ارزیابی اثرات اقتصادی اجرای طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی کشور، مجله مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۵، صص ۸۴-۷۱.

- عزیزپور، دمیرچلو، عبدالله؛ مولایی هاشجین، نصراله؛ قدیری معصوم، مجتبی. (۱۳۹۵)، تحلیل اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی از دیدگاه روستاییان استان اردبیل، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ششم، شماره ۲۱، صص ۹۲-۷۵.

- عنابستانی، علی اکبر؛ اکبری، محمدحسنت. (۱۳۹۱)، ارزیابی طرح‌های هادی و نقش آن در توسعه کالبدی از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی: شهرستان جهرم)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره چهل و چهار، شماره ۴، صص ۱۱۰-۹۳.

- غفاری، سید رامین. (۱۳۹۴)، طرح‌های هادی و تغییر کاربری اراضی در روستاهای دهستان چمرود، فصلنامه جغرافیا، سال سیزدهم، شماره ۴۵، صص ۱۵۶-۱۳۵.

- کیاکجوری، سعید. (۱۳۶۶) نظارت و ارزشیابی توسعه روستایی: تجربه‌هایی از آسیا، تهران: نشر سازمان برنامه و بودجه.

عبدالملکی، سارا؛ زرافشانی، کیومرث. (۱۳۸۹)، ارزشیابی کیفی اجرای طرح هادی در روستای کرناچی شهرستان کرمانشاه کاربرد نظریه بنیانی، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دوره اول، شماره ۳، صص ۱۷۲-۱۵۳.

- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. (۱۳۸۵)، مجموعه قوانین و مقررات اختصاصی حوزه عمران روستایی، تهران: معاونت روستایی.

- پورطاهری، مهدی؛ رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا؛ عباسی، محسن. (۱۳۹۱)، ارزیابی عملکرد طرح‌های هادی در توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان ایوانغرب)، جغرافیا و پایداری محیط، دوره دوم، شماره ۵، صص ۳۶-۲۵.

- توکلی، جعفر؛ رزلانسری، اکرم. (۱۳۹۵)، تحلیل اثرات کالبدی و اقتصادی طرح‌های هادی، مورد مطالعه (روستاهای شهرستان کرمانشاه)، مجله اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال پنجم، شماره ۲، صص ۱۶۰-۱۴۱.

- جمعه‌پور، محمد. (۱۳۸۴)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی، تهران: انتشارات سمت.

- حاجی‌نژاد، علی؛ پایدار، ابوذر؛ خدیجه، صادقی. (۱۳۹۳)، میزان موفقیت طرح‌های هادی از دیدگاه مردم و مسئولان (مورد مطالعه: شهرستان رشتخوار)، جغرافیا، سال دوازدهم، شماره ۴۳، صص ۱۰۳-۸۱.

- ربیعی‌فر، روح‌الله؛ صنعتی‌منفرد، سجاد؛ ساشورپور، مهدی؛ حضرتی، مجید. (۱۳۹۴)، ارزیابی اثرات اجرای طرح هادی در تحولات اقتصادی-اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: استان زنجان)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال پنجم، شماره ۱۷، صص ۹۰-۷۵.

- رضوانی، محمدرضا؛ منصوریان، حسین؛ احمدی، فاطمه. (۱۳۸۹)، ارتقای روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی (مطالعه موردی: شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان‌های لرستان و کردستان)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دوره اول، شماره ۱، صص ۶۵-۳۳.

- رهنما، محمود رحیم. (۱۳۷۲)، سلسله‌مراتب مرکزیت و توسعه روستایی، ماهنامه جهاد، شماره ۱۶۷.

- مطیعی لنگرودی، سیدحسن؛ طورانی، علی؛ سیمانگلی، رضا. (۱۳۹۰)، ارزیابی پیامدهای فضایی استقرار شهرک‌های صنعتی در نواحی روستایی (بخش مرکزی شهرستان مینودشت)، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال سوم، شماره ۹، صص ۵۸-۳۷.

- وثوقی، منصور. (۱۳۶۸)، گزارش بررسی اثرات اقتصادی و اجتماعی اجرای طرح‌های بهسازی در استان همدان، وزارت جهادکشاورزی، تهران.

- Albaladejo-Pina. I. P, and Díaz-Delfa. M. T, (2009), Tourist preferences for rural house stays: Evidence from discrete choice modelling in Spain, *Tourism Management*, Volume 30, Issue 6, pp 805-811.

- Cherry. M. K, Hoehner. C. M, Baker. E. A, Ramirez. L. B, and Brownson. R. C, (2006), promoting physical activity in communities: Approches for successful evaluation of programs and policies, *Evaluation and program planning*, Volume 29, Issue 3, pp 280-292.

- Department of Infrastructure and Rural Planningustralia. (2010), www.dip.qld.gov.au.

- Fitri Amir. A, Abd Ghapar. A, Jamal. S. A and Khairun Najiah Ahmad, (2015), Sustainable tourism development: A study on community resilience for rural tourism in Malaysia, *Social and Behavioral Sciences*, Volume 168, pp 116 – 122.

- Jun, H, Xiang, H, (2011), Development of Circular Economy Is A Fundamental Way to Achieve Agriculture Sustainable Development in China, Published by Elsevier Ltd. Selection and peer-review under responsibility of RIUDES, *Energy Procedia*, Volume 5, Issue 2, pp 1530–1534.

- Kurowska-Pysz, J. Alexandre Castanho, R. and Loures, L. (2018), Sustainable Planning of Cross-Border Cooperation: A Strategy for Alliances in Border Cities, *Sustainability*, Volume 10, Issue 5, pp 1- 26.

- Meijerink, Gerdien & Roza, pim, (2007), the role of agriculture in development: focusing on linkages beyond agriculture strategy and policy, pp238.

- Râmniceanu, I. and Ackrill, R. (2007), EU rural development policy in the new member states: Promoting multifunctionality? *Journal of Rural Studies*, Volume 23, Issue 4, pp 416- 429.

-Shucksmith. M, (2000), Endogenous Development, Social Capital and Social Inclusion: perspectives from leader in the UK, *Journal of the European Society for Rural Sociology*, Volume 40, Issue 2, pp 208- 218.

- <https://doi.org/10.22034/38.167.67>

